SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

ASIANTUNTIJALAUSUNTO
30.1.2023
Dnro: 37/D.a.4/2023

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta
MmV@eduskunta.fi

**Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lohenkalastuksen määräaikaisesta kieltämisestä Tenojoen vesistössä HE 289/2022 vp**

Viite: Maa- ja metsätalousvaliokunnan lausuntopyyntö 23.1.2023

## 1. Aluksi

Saamelaiskäräjät kiittää mahdollisuudesta asiantuntijalausunnon antamiseen.

Saamelaiskäräjät tarkastelee hallituksen esitystä erityisesti saamelaiskulttuurin jatkuvuuden näkökulmasta. Saamelaiskäräjät on erittäin huolissaan tiettyjen Tenon lohikantojen heikentyneestä tilasta, syistä sen taustalla sekä tilanteen vaikutuksista saamelaisten kulttuuriin ja hyvinvointiin. Lohenkalastus Tenolla kuuluu alueen saamelaisten kulttuurin ytimeen – lohi ja sen pyynti muodostavat aineellisen perustan Tenon alueen jokisaamelaiselle kulttuurille. Ilman lohenkalastusta alueen ominaista saamelaista kulttuuria, perinteistä tietoa ja lohenkalastukseen liittyvää saamenkielistä terminologiaa ei pystytä siirtämään tuleville sukupolville. Erityisen huolissaan Saamelaiskäräjät on niistä saamelaisista, joiden koko identiteetti, toimeentulo ja hyvinvointi rakentuvat Tenon ja lohenkalastuksen ympärille, ja joilta jo kolmatta kalastuskautta putkeen ollaan kieltämässä mahdollisuus lohenkalastukseen.

## 2. Saamelaiskäräjien näkemykset lohenkalastuksen määräaikaisesta kieltämisestä Tenojoen vesistössä

Saamelaisten hyvinvoinnin sekä kielen ja saamelaiskulttuurin tulevaisuuden kannalta on keskeistä, että Tenon lohikannat ovat elinvoimaisia myös pitkällä aikavälillä tarkasteltuna, ja että lohta voidaan tulevaisuudessakin hyödyntää kestävästi saamelaisten kulttuuriin kuuluvin tavoin siirtäen samalla kulttuuria eteenpäin tuleville sukupolville. Heikentyneiden lohikantojen tilan turvaamiseksi Saamelaiskäräjät katsoo, että lohenkalastusta on vallitsevassa tilanteessa tarpeen rajoittaa voimakkaasti tulevalla kalastuskaudella 2023.

Lohenkalastuksen rajoittaminen tulee Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan kohdistaa ensi sijassa sellaiseen kalastukseen, joka ei nauti perustuslain ja kansainvälisten sopimusten turvaamaa saamelaiskulttuurin suojaa. Tämä on tärkeää, jotta alkuperäiskansakulttuuria pystytään vaalimaan ja siirtämään eteenpäin tuleville sukupolville. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 5/2017 vp todennut, että *vaikka vastuu ympäristöstä kuuluu kaikille, julkisen vallan sääntelytoimilla on mahdollista toteuttaa ympäristövastuuta myös kohdentamalla rajoituksia ja velvoitteita eri oikeussubjekteille eri tavoin hyväksyttävin ja etenkin perusoikeuksien turvaamiseen liittyvin perustein.*

Sajos
FIN-99870 Anár | Aanaar | Aanar | Inari
www.samediggi.fi
+358 (0)10 839 3100
info@samediggi.fi
etunimi.sukunimi@samediggi.fi

*Oikeasuhtaisuuden kannalta merkittävää on toisaalta se, että saamelaiseen kulttuuriin kuuluvia pyyntimuotoja voidaan harjoittaa tulevaisuudessakin siinä määrin, ettei perinteeseen liittyvä tietotaito ja osaaminen ole vaarassa hävitä kokonaan.*[1] Saamelaiskäräjät pyytää tässä yhteydessä huomioimaan soveltuvilta osin myös korkeimman oikeuden tuoreet ratkaisut KKO:2022:25 ja KKO:2022:26.

Perustuslakivaliokunta on johtanut perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oikeuksien luonteesta perustuslaissa turvattuina oikeuksina joitakin yleisiä perusoikeuksien rajoittamista koskevia vaatimuksia, joista yksi on vaatimus perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta. Vaatimus pitää sisällään muun muassa sen, että tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta eli perusoikeuteen ei voida puuttua niin laajasti, että se mitätöisi kyseisen perusoikeuden ydinsisällön. Käsillä on kuitenkin tilanne, jossa Tenon alueen saamelaisten kulttuuriperusoikeuden ydinaluetta ollaan rajoittamassa lailla. Muita perusoikeuksien rajoittamista koskevia vaatimuksia ovat muun muassa vaatimukset rajoituksen hyväksyttävyydestä, oikeasuhtaisuudesta ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta. Perusteen, jolla perusoikeutta rajoitetaan, tulee olla perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Perusoikeuksia ei saa rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi, vaikka käsillä olisikin sinänsä hyväksyttävä rajoitusperuste. Perusoikeusrajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja muutenkin suhteellisuusvaatimuksen mukaisia.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lohenkalastus kielletään Tenon koko vesistöalueella, myös Suomen puolen sivuvesistöissä. Tenon seuranta- ja tutkimusryhmän raportin 2021 mukaan Vetsijoen ja Utsjoen lohikannoissa on ollut viimeisen 15 vuoden aikana kalastettavaa ylijäämää. Pulmankijoen vesistön lohikantojen kohdalla kutukanta on laskenut raja-arvon alle niukasti vuosina 2020 ja 2021. Raportin mukaan näiden lohikantojen hoitotavoitteen saavuttamisen todennäköisyys on ollut 22–36 % ja hoitotavoitteen saavuttaminen 87–94 %.[2] Vuonna 2021 lohen kutukantatavoite täyttyi Pulmankijoen vesistössä 79 %, Vetsijoessa 110 %, Utsjoessa 100 % ja Kuoppilasjoessa 95 %. Lohenpyynnin täyskielto ei näyttäydy välttämättömänä eikä oikeasuhtaisena kyseisten lohikantojen osalta.

Hallituksen esityksen perusteluissa lohenkalastuskiellon ulottamista yllä mainittuihin sivuvesistöihin perustellaan sillä, että lohenkalastuksen osittainenkin salliminen voisi aiheuttaa vaikeasti ennakoitavaa suurta alueellista kalastuspainetta sivuvesistöissä. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että loheen kohdistuva kalastuspaineen ennakoimaton kasvu on käytännössä mahdoton Tenojoen sivuvesistöissä seuraavin perustein. Pulmankijoen vesistössä lohen vapakalastusta ei voida harjoittaa käytännössä lainkaan, koska mahdolliset lohennousualueen vapakalastusalueet on rauhoitettu kalastukselta. Pulmankijoen vesistön lohen verkkokalastus tapahtuu vain Pulmankijärvessä ja kalastukseen oikeutettujen määrä siellä on hyvin suppea. Vetsijoen vesistössä puolestaan ei harjoiteta lohen verkkokalastusta lainkaan. Lohen vapakalastus Vetsijoessa kohdistuu pääasiassa valtion vesialueelle, jonka osalta kalastuslupien määrä on tarkasti kiintiöity kalastuslain 10 § 3 momentin perusteella. Utsjoen vesistössä harjoitetaan lohenkalastusta sekä seisovalla verkolla että vavalla ja vieheellä. Verkkokalastusta harjoitetaan valtion vesialueella vahvistettujen erityisperusteisten kalastusoikeuksien nojalla ja osakaskunnan vesialueella vesialueen omistuksen perusteella. Erityisperusteiset verkkokalastusoikeudet kohdistuvat vain tiettyihin kiinteistönmääritystoimituksissa vahvistettuihin paikkoihin ja niiden

[1] PeVL 5/2017 vp. Valiokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja soveltamisesta sekä kalastuslain muuttamisesta HE 239/2016 vp.
2 Anon. 2021. Status of the Tana/Teno River salmon populations in 2021. Report from the Tana Monitoring and Research Group nr 1/2021.

osakaskiinteistöjen määrä on rajallinen. Osakaskunnan alueella tapahtuvaa osakkaan verkkokalastusta säätelee puolestaan osakaskunnan vuosittain tekemä päätös osakaskunnan kiinteistöjen kalastuskiintiöistä. Lohen vapakalastusta harjoitetaan Utsjoen vesistöalueella Utsjoessa, Kevojoessa ja Tsarsjoessa. Näistä Tsarsjoki on pääosin rauhoitettu kalastukselta. Utsjoen ja Kevojoen valtion vesialueen vapakalastusluvat on kiintiöity kalastuslain 10 § 3 momentin perusteella. Osakaskunnan vesialueilla vapakalastusta rajoitetaan osakaskunnan vuosittaisilla päätöksillä kalastuskiintöistä.

Saamelaiskäräjät huomauttaa, että Tenon sivuvesistöihin kohdistuvaa kalastuspainetta voidaan vähentää tehokkaasti myös kalastusaikaa rajoittamalla.

## 3. Saamelaisten oikeudellisesta asemasta

Perustuslain (731/1999) 17.3 §:n mukaan saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelainen kulttuuri kattaa muun muassa saamelaisten perinteiset elinkeinot, joista kalastus on yksi keskeisimmistä.[3] YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (8/1976) 27 artiklan mukaan saamelaisilta ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan.

Perustuslain 17.3 §:n ja KP-sopimuksen 27 artiklan kirjaukset pitävät sisällään saamelaiskulttuurin heikentämiskiellon. Ihmisoikeuskomitean käytännön mukaan toimenpiteet, jotka aiheuttavat huomattavaa haittaa alkuperäiskansojen kulttuurille ja perinteisten elinkeinojen elinvoimaisena säilymiselle, loukkaavat artiklan 27 mukaista kulttuurin suojaa.[4] Kun perustuslain 17.3 §:ää tulkitaan KP-sopimuksen valossa, heikentämiskiellon huomattavan haitan kynnystä ei voida asettaa kovin korkealle.[5] Saamelaiskäräjät huomauttaa, että saamelaiskulttuurin heikentämiskiellossa ei ole kyse pelkästään kiellosta pidättäytyä huomattavan haitan tuottamisesta, vaan sekä KP-sopimus että perustuslain 17.3 § ja 22 § edellyttävät viranomaisilta aktiivisia toimia turvata ja edistää saamelaisten perinteisten elinkeinojen ylläpitämistä ja kehittämistä. Saamelaisten oikeuksia turvataan myös useissa muissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä YK:n alkuperäiskansajulistuksessa.

## 4. Lopuksi

Saamelaiskäräjät ei hyväksy sitä, että saamelaisilta kielletään täysin lohenpyynti Tenojoen koko vesistöalueella, mukaan lukien Suomen puolen sivuvesistöt. Kyse ei ole enää yksittäisestä kalastuskiellosta, vaan kieltoa ollaan asettamassa jo kolmatta kalastuskautta putkeen. Ehdotettu sääntely ei ainoastaan aiheuta heikennystä saamelaisten kulttuuriin kuuluvan lohenkalastuksen harjoittamiseen, vaan estää sen kokonaan. Saamelaiskäräjät on erittäin huolissaan siitä, että lohenkalastukseen liittyvää saamelaisten perinteistä tietoa ja taitoa ei päästäisi tulevanakaan kesänä käyttämään ja ennen muuta opettamaan ja siirtämään tuleville sukupolville.

Saamelaiskäräjät pitää myös periaatteellisella tasolla ongelmallisena sitä, että lainsäädännöllä luodaan tilanne, jossa saamelaisten oman kulttuurin harjoittaminen on rikos ja siten rangaistavaa toimintaa. Tällä on merkittäviä negatiivisia vaikutuksia saamelaisten psyykkiseen hyvinvointiin, ja erityisen

[3] HE 309/1993 vp, s. 65/II ja esim. PeVL 3/1990 vp, s. 2—3, PeVL 29/2004 vp, s. 2 ja PeVL 40/2009 vp, s. 2
4 Ks. esim. Poma Poma v. Peru, CCPR/C/95/D/1457/2006, 2009 ja Lubicon Lake Band v. Canada, Communication No. 167/1984, 1990.
5 Ks. PeVL 32/2010 vp.

vahingollinen tilanne on saamelaislapsille ja -nuorille. Lohenpyynnin täyskielto saa aikaan niin ikään epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia, sillä samaan aikaan kun Tenon alueen saamelaiset eivät saa edes äärimmäisen vähäisissä määrin pyytää lohta, Norjan merialueilla sitä kuitenkin pyydetään. Kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta syntyy myös siitä, että alueen saamelaiset joutuvat kantamaan suurimman vastuun lohikantojen tilan parantamisesta tilanteessa, jossa he eivät ole tilannetta aiheuttaneet. Saamelaiskäräjät painottaa, että syyt lohikantojen heikentyneelle tilanteelle tulee selvittää kattavasti ja niihin tulee puuttua ennen kaikkea muilla keinoin, kuin kieltämällä alkuperäiskansa saamelaisilta oikeus oman kulttuurinsa harjoittamiseen.

On kuitenkin selvää, että vallitsevassa tilanteessa myös saamelaisten tulee osaltaan kantaa vastuuta lohikannoista ja Saamelaiskäräjät näkeekin, että myös saamelaisten lohenpyyntiä on perusteltua rajoittaa merkittävästi tulevalla kalastuskaudella. Saamelaiskäräjät on neuvotteluissa ollut valmis esimerkiksi siihen, että lohenkalastus olisi saamelaisille mahdollista vain muutamana päivänä heinäkuussa. Saamelaiskäräjät on esittänyt maa- ja metsätalousministeriölle, että tulevalla kalastuskaudella 2023: 1) saamelaisilla kalastusoikeuden haltijoilla on oikeus lohenkalastukseen pato- ja lohiverkolla viiden viikon ajan kahtena päivänä viikossa, ja että lohenkalastus näillä verkoilla voitaisiin keskeyttää kahden viikon jälkeen, mikäli paikallishallinto katsoisi niin tarpeelliseksi; 2) saamelaisilla kalastusoikeuden haltijoilla on oikeus lohen vapakalastukseen kahtena päivänä viikossa heinäkuun ajan siten, että patokalastuksen ja vapakalastuksen pyyntipäivät ovat erit.

Saamelaiskäräjät vetoaa maa- ja metsätalousvaliokuntaan, että se tarkastelisi lohenkalastuksen täyskieltoa myös saamelaisten kulttuuriperusoikeuden näkökulmasta huomioiden sen, että lohenkalastukseen liittyvää saamelaisten perinteistä tietoa ja osaamista pystyttäisiin siirtämään tuleville sukupolville. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan maa- ja metsätalousministeriö ei ole riittävällä tavalla arvioinut vaihtoehtoisia ratkaisuja lohenkalastuksen täyskiellolle. Esimeriksi Tenon sivuvesistöjen osalta täyskieltoa ei voida pitää oikeasuhtaisena.

Mikäli lohenpyynti joka tapauksessa kielletään hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla tulevallakin kalastuskaudella, tulee valtion Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan vähintäänkin korvata kalastusoikeuksien haltijoille rajoituksista aiheutuneet taloudelliset menetykset. Tällä ei luonnollisestikaan voida korvata täyskiellosta aiheutuvaa suurinta menetystä, eli saamelaiskulttuuriin liittyvän tietotaidon käyttämisen ja opettamisen estymistä. Saamelaiskäräjät pitää kuitenkin oikeudenmukaisena, että täyskiellosta aiheutuvaa valtavaa negatiivista vaikutusta kulttuurille kompensoitaisiin kuitenkin edes jollain tasolla.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
elinkeino- ja ympäristölakimiessihteeri

Asiantuntijalausunnosta päätti puheenjohtaja Tuomas Aslak Juuso 30.1.2023.